

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Ghica, Ion

AMINTIRI DIN PRIBEGIA DUPĂ 1848 - NOI

SCRISORI CĂTRE V. ALECSANDRI/ Ion Ghica –

București: Paul Editions, 2025

2 volume

ISBN general: 978-630-6588-61-9

ISBN vol 1: 978-630-6588-62-6

ION GHICA

AMINTIRI DIN PRIBEGIA
DUPĂ 1848

NOI SCRISORI CĂTRE V. ALECSANDRI

Misiunea lui I. Ghica la Constantinopol.
Desfășurarea revoluției.
Proiectele de organizare a emigrației române.
Activitatea agenților diplomatici

Comentate de
OLIMPIU BOIȚOȘ
doctor în litere

Paul Editions

Șos. Ștefan cel Mare nr. 15, Sector 2, București

www.pauleditions.ro

e-mail: pauleditions@gmail.com, office@pauleditions.ro,

vanzari@pauleditions.ro, nicoleta.petcu@pauleditions.ro,

mihaela.enache@pauleditions.ro

tel: 0730.660.427; 0731.884.583

Grec. mod. = din limba greacă modernă.

Ital. = din limba italiană.

Lat. = din limba latină.

n. = nota.

o. c. = opera citată.

pag. = pagina.

Pers. = din limba persană.

Rus. = din limba rusă.

și urm. = și următoarele.

Slav. = cuvânt de origine slavă.

Span. = din limba spaniolă.

Turc. = din limba turcă.

Ung. = din limba ungurească.

v. = vezi.

vol. = volum sau volume.

Să mai menționăm în sfârșit faptul că, pentru motive de ordin tehnic, spre a respecta forma consacrată a colecției în care apare această reeditare a operei lui Ghica, lucrarea a fost împărțită în trei volume, dintre care întâiul cuprinde primele cinci capitole, al doilea singur capitolul VI, cu scrisorile lui Bălcescu, iar al treilea celelalte șapte capitole.

Olimpiu Boitoș.

Cluj, 8 Februarie 1940.

I

(MISIUNEA MEA LA CONSTANTINOPOL ÎN 1848).

Londra, Februarie 1888.

Dragul meu amic,

Știi că la Constantinopol rar să nu te pomenești din somn în sunete de tun, al căror număr variază după rangul localității unde s-a ivit incendiul.

În noaptea de Bobotează a anului 1853 căzuse o zăpadă numai apă, un fel de lapoviță; și temperatura dedese în iarnă: o răceală umedă, care te pătrundea până la os și-ți tăia puterile, un frig cu totul necunoscut în țările unde oamenii au sobe și ferestre îndoite.

Mă culcasem și de abia începusem a mă obișnui, clănțanind din dinți, cu temperatura așternutului și cu reveneala cearșafurilor, când aud tunul; număr trei dătături, îmi zic că focul era undeva pe Bosfor, și mă afund mai adânc în plapumă. Mă luă somnul, când *becciu!*, lovind de trei ori cu bâta în caldarâm, strigă: „*Iangân vaaaar!... Ortakioida*” (foc la Ortakioi⁶). La această știre sai repede din pat și alerg la ciorapi și la cizme; dar încălțându-mă încep a raționa, și-mi zic că până m-oi îmbrăca și-oi da de vale la Tophană⁷, o să treacă un

⁵ Păzitorul de noapte. (Turc.).

⁶ Localitate pe Bosfor, aproape de Constantinopol.

⁷ Cartier al Constantinopolului, pe malul Bosforului.

ceas; acolo, oi găsi n-oi găsi caie, dar zi c-am găsit; mai îmi trebuie un ceas, ba și două, până la vadul de la Ortakioi; apoi mai pune vreo treizeci de minute la deal în sus, până la casa bancherului armean Pișmiş (casă la care mă interesam, căci îmi țineam acolo hârtii, într-un dulap la D-na Snadeska, o amică din copilărie a contesei Edling, născută Sturdza), fac trei sau patru ceasuri, timp destul ca să arză toată mahalaoa până ce oi ajunge eu. Mai bine să aștept să se lumineze.

În ziua, când m-am dus să văd ce se petrecuse, am găsit casa arsă până la pământ, împreună cu vreo sută, două de alte case; noroc că focul începuse de la deal și servitorii chiriașei, ajutați de oamenii proprietarului, avuseseră timp să scape obiectele și sculele din casă, aruncându-le pe ferestre în grădină peste zidurile teraselor. Acolo am găsit și eu hârtiile mele vrafuri printre spalirile⁸, de portocali și de iasomii, amestecate cu apa căzută din cer și din tulumbele pompierilor. Le-am strâns grămadă într-o boccea, pe care am purtat-o cu mine ani mulți pe la Perar⁹ și pe Bosfor, din casă-n casă, am cărat-o pe la Samos¹⁰, pe la București, până au ajuns la moșie la Ghergani. Acolo, când mi-am așezat hârtiile în bibliotecă, am ales într-un pachet corespondența emigraților noștri din timpul exilului.

Mult am mai căutat acu doi ani acel pachet; am petrecut zile întregi răsfoind, cu ajutorul d-lui Bianu¹¹, toate hârtiile mele, fără a da peste dânsul; când, astă-toamnă, voind să fac oarecari reparații la casă, lucrătorii au găsit acele hârtii înghesuite între zid și bibliotecă.

Am ezitat mult până ce mă hotărâi să le dau publicității, dar mi-am pus întrebarea dacă eram în drept să le distrug; căci, deși printre dânsurile sunt unele pline de bănuiele, de acuzări și de invective; altele care respiră ură și invidie, stare psihologică inerentă tuturor emigrațiunilor; căci exilatul,

⁸ Șiragurile. (Germ.).

⁹ Cartier al Constantinopolului,

¹⁰ Insulă în Marea Egee. În anii 1854-59 Ion Ghica a fost guvernator al Insulei Samos.

¹¹ Ion Bianu, bibliotecarul Academiei Române.

depărtat de patrie, despărțit de familie și de toate afecțiunile sale din tinerețe și din copilărie, trăit în lipsuri și privațiuni, de abia tolerat în pământul unde a putut găsi un trist adăpost, își înăsprește spiritul, își împietrește inima, se crede persecutat, trădat, spionat, și devine bănuitor, și de multe ori chiar nedrept și pizmuitor.

Mi-am zis că sunt unele din acele hârtii care au, poate, un interes istoric, iar altele care, prin talentul și patriotismul cu care au fost concepute și redactate într-acei nenorociți timpi, ne impun recunoștință către acei care au știut să atragă atențiunea Europei asupra țării noastre.

Păstrez originalele tuturor actelor ce voi publica aci¹²; ele sunt la dispozițiunea acelor care ar voi să le vază sau să le controleze. Cât pentru cele scrise de mine, epistole, note și memorande, câte vor fi scăpat de foc, de apă și din călătorii, îmi propun a le publica mai la urmă, într-un volum separat.

*

În ziua de 17/29 mai 1848, mă imbarcam la Brăila pe un vapor al Lloydului austriac, plin de greci și de ovrei, care fugeau de frica holerei; și a treia zi în răsăritul soarelui aruncam ancora în Cornul-de-Aur¹³, între Sarai-Burnù¹⁴, Seutari¹⁵ și Tophană, unde furăm îndată înconjurați de toate părțile de bărcile *ghiumrucciilor*¹⁶, care se agățau cu cângile de vapor, legănați de talazurile mării. Voiau să ne ia să ne ducă în fundul golfului, la vama de la Galata¹⁷, ca să ne caute prin lăzi; noroc că servitorul de piață al hotelului Missiri a venit de ne-a scăpat din mâinile acelei lae de cerșetori patentati, astupându-le gura cu câțiva gologani.

Acel servitor, Charles, fostul călăuz al marelui poet

¹² Ele au fost depuse la Biblioteca Academiei Române.

¹³ Golf care taie în două Constantinopolul european.

¹⁴ Capul Seraiului. Seraiul se află în partea de miazăzi a Constantinopolului european, numită Stambul.

¹⁵ Partea Constantinopolului de pe pământul Asiei Mici.

¹⁶ Împiegații vămii. (Nota lui I. Ghica.)

¹⁷ Galata și Pera formează partea de miazănoapte a Constantinopolului european.

Alphonse de Lamartine în călătoria sa în Orient¹⁸, era fiul lui Giacomo, pictorul decorator care a zugrăvit divinitățile Olimpului ce împodobeau saloanele palatului lui Grigore Vodă Ghica, casă căzută acum de vreo câțiva ani, prin cumpărare, în familia Lahovari; iar Giacomo, amicul lui Silvio Pellico¹⁹, și al lui Confalonieri²⁰, din pictor ajunsese birtaș în insula Pringhipo²¹. „*Dunia ciarki jeleki*” (lumea e o roată, lumea e ca o roată) zice poetul persan. Aci era acea roată când holera a venit de a pus capăt acelei decadente, luând într-o singură noapte pe Giacomo și pe fiul său Carlo, în momentul când își făceau pregătirile de-a se duce să se înroleze sub bandiera eroului Garibaldi²².

*

Îndată ce m-am instalat la hotel, cea dintâi grijă mi-a fost de a mă prezenta generalului Aupick²³ cu scrisoarea ce o aveam de la doctorul Mandl, scrisoare despre care ți-am vorbit în epistola precedentă²⁴.

Iată textul serisoarei d-rului Mandl către generalul Aupick:

„Bucharest, ce 14 juin 1848.

Monsieur le Général,

„Envoyé par Mr. Lamartine, comme agent confidentiel du gouvernement français, pour lui rendre un compte exact de la situation politique de la Valachie, j'ai eu déjà plusieurs fois l'occasion d'adresser des rapports au ministre des affaires étran-

¹⁸ Călătoria în Orient a poetului francez A. de Lamartine a avut loc în 1832. În 1848 poetul a fost ministru de externe al Republicii Franceze.

¹⁹ Scriitor italian.

²⁰ Conte Frederic Confalonieri, patriot italian.

²¹ Insula Pringhipo (Prinților) se afla în Marea de Marmara, aproape de Constantinopol.

²² I. Garibaldi, luptător pentru unitatea Italiei.

²³ Generalul Jacques Aupick, ambasadorul Franței la Constantinopol.

²⁴ V. Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, Edițiunea nouă, București, 1887, pag. 722. (Nota lui I. Ghica).

gères, dans lesquels j'ai du fixer son attention principalement sur les points suivants:

La Valachie et la Moldavie sont actuellement des provinces russes. Toute la partie intelligente du pays se révolte contre une administration pareille; on est prêt à faire une révolution; on pourrait même compter sur un succès heureux, si les menaces d'une intervention russe n'étaient à chaque instant mises en avant. Le prince régnant lui-même se dit porté aux réformes, mais empêché par la Russie. Le parti national du pays a donc résolu d'envoyer un agent confidentiel, Mr. Ghika (Jean), à Constantinople, à fin de s'entendre avec le cabinet turc. Il espère trouver près de vous, Monsieur le Général, tout l'appui moral que vous pourriez lui prêter. J'ai déjà prevenu Mr. Lamartine, il y a quelques jours, du prochain départ de ce délégué, et il est possible que dans une des prochaines dépêches que vous recevrez de Paris, il en sera question. Seulement, comme il avait été d'abord décidé que ce serait Mr. Etienne Golesco qui partirait, j'ai donné ce nom.

J'espère, Monsieur le Général, que les espérances des patriotes valaques ne seront pas trompées, et que l'insuffisance de ma recommandation ne diminuera en rien l'appui moral que la politique de la République vous permettra de donner au délégué, Mr. Ghika.

Veillez agréer, Monsieur, l'expression de ma plus haute estime.

Voire très-humble serviteur.

Dr. Louis Mandl.”

La întrebarea mea dacă puteam să văd pe generalul, vestitul Nicol, portarul ambasadei, mi-a răspuns că generalul era stabilit la Terapia²⁵, în palatul de vară, și că nu venea la Pera decât o dată pe săptămână, în zilele când sosea vaporul Mesageriilor

²⁵ Localitate pe Bosfor, unde-și aveau locuința de vară ambasadorii din Constantinopol.

de la Marsilia, iar, dacă aveam vreo afacere urgentă, puteam să mă adresez la viconte de Reculot, întâiul secretar.

Profitând de aceste indicații, am intrat în cancelarie ca să iau sfat de la secretar, cum să fac ca să pot vedea pe ambasador cât mai neîntârziat.

Viconte de Reculot era tipul adevăratului gentilom francez; tânăr, plin de amenitate, de școala acelor care zic: *Sovons citovens, mais disons-nous Monsieur*. Liberal atât prin credințele sale proprii cât și prin tradițiile familiei căreia aparținea: nepot al generalului Lafayette²⁶ și văr cu Ferdinand de Lasteyrie²⁷, făcea parte din grupul republican în capul căruia erau Arago²⁸, Garnier Pagès²⁹ și Carnot³⁰. Cu venirea Republicii din 1848 fusese numit prim-secretar la ambasada din Constantinopol, în locul ducelui de Beaufremont, deodată cu numirea generalului Aupick în locul baronului de Bourqueney.

Nu eram de zece minute la vorbă, când intră Cor, primul dragoman³¹, vechi cunoscut al meu de la Paris. Acesta, după schimbarea câtorva cuvinte de politețe, mă întrebă dacă cunoșteam pe Ștefan Golescu și de eram în bune relații cu dânsul, spunându-mi că, după conținutul unei depeșe a lui Lamartine, atunci ministrul treburilor din afară, era așteptat de ambasador. I-am explicat că împrejurări independente de voința sa oprind pe Ștefan Golescu de a călători, misiunea cu care era să fie însărcinat îmi fusese încredințată mie.

Ieșind de la ambasadă, am intrat cu dragomanul Cor în casă la socru-so, la bancherul Jacques Alléon, unde am găsit pe un alt vechi cunoscut, pe polonezul Czaika Czaikowski,

²⁶ Generalul francez La Fayette era vestit pentru rolul jucat în revoluția și războiul de independență al Statelor Unite ale Americii, în 1775-1783.

²⁷ Ferdinand de Lasteyrie, arheolog și deputat republican în epoca revoluției de la 1848.

²⁸ D.-F. Arago, celebru fizician și astronom, membru al guvernului revoluționar francez din 1848.

²⁹ Istorical L.-A. Garnier-Pagès, membru al guvernului revoluționar francez.

³⁰ Hippolyte Carnot, de asemenea membru al guvernului revoluționar francez.

³¹ Interpret. (Turc.).

agentul principelui Adam Czartoryski,³² pe care bucureștenii mai târziu, pe la anul 1855, l-au cunoscut sub numele de Sadik Pașa.

După o lungă convorbire cu acești doi vechi amici, Cor mi-a oferit să-l întovărășesc la Terapia, ca să mă prezinte îndată ambasadorului.

Generalul Aupick mi-a făcut o mică expunere, cam idilică, despre sentimentele pașnice de care era animat guvernul Republicii și despre sprijinul ce pot aștepta de la Republica franceză toate naționalitățile care aspiră la o viață politică; mi-a zis că se simțea fericit a putea declara sus și tare că a găsit în guvernul pe lângă care era acreditat sentimentele cele mai generoase și intențiile cele mai binevoitoare pentru populațiile creștine ale Imperiului Otoman, asigurându-mă că puteam conta pe concursul și pe sprijinul Porții pentru izbânda misiunii mele.

M-a sfătuit să văd cât mai curând pe Rifaat Pașa, ministrul afacerilor străine, prevestindu-mă totodată că orice i-aș destăinui avea să fie știut chiar de a doua zi de internunciul³³ Austriei, baronul Stürmer; mi-a recomandat deplină încredere în marele vizir³⁴, patriotul Sarim Pașa, și m-a sfătuit să nu văd de îndată pe seraskierul (ministru de rezbel) Riza Pașa, căci voia să-l informeze chiar el însuși de misiunea cu care eram însărcinat. Riza Pașa era pe-atunci ministrul cel mai influent la Palat, partizan călduros al alianței franceze și amic personal al generalului Aupick.

Chiar de a doua zi am început alergările mele urmând sfaturile ambasadorului Franței.

Expunerile mele despre aspirațiile și determinarea românilor produceau cea mai bună impresie asupra miniștrilor Porții. La toți găseam încurajări și asigurări că vom fi susținuți.

³² Principele Adam Czartoryski, fostul șef al guvernului revoluționar polon din 1830, era conducătorul emigrației poloneze.

³³ Ambasadorul. (Lat.).

³⁴ Primul ministru. (Turc.).

LRDIS | We know
LRDIS | We know

Eram bine informat de tot ce se petrecea la Poartă; cunoșteam, încă de când eram student la Paris, pe Emin Muhlis Efendi, pe-atunci prim-secretar al ambasadei otomane de la Paris și pe colonelul Mehemet Bey, atașat militar în timpul ambasadei lui Reșid Pașa, tineri pe care acum îi găseam, pe unul mare dragoman al Porții și pe celălalt general de divizie (Mehemet Kibrisli Pașa), comandant al armatei Iracului și Arabistanului, chemat la Constantinopol, ca să fie trimis ambasador la Londra.

*

În seara de 18/30 iunie, aflându-mă la Boiagikioi³⁵, la Emin Efendi, mi se spune că veniseră știri la logofătul Aristarchi³⁶ că în București poliția făcuse arestări și că orașul era în mare fierbere. A doua zi, la ambasada engleză la Terapia, Alison, secretarul oriental, îmi remite un plic; agentul diplomatic englez din București, Colquhoun³⁷, îmi făcea cunoscut arestările operate în București. Plicul conținea și o scrisoare de la Nicolae Golescu, care mă înștiința că se afla ascuns la loc sigur și că mai mulți din amicii noștri, între care îmi cita pe Ștefan Golescu, pe A. G. Golescu și pe Eliad³⁸, pornise la Islaz, unde se afla maiorul Tell și căpitanul Pleșoianu cu două companii. De aci încolo știrile, deși târzii de câte zece și cincisprezece zile, dar se urmau lanț unele după altele, regulat, după repeziciunea evenimentelor.

În ziua următoare, însărcinatul de afaceri al Belgiei, Kerkow, venind de la o vizită ce o făcuse ambasadorului rusesc, îmi spune că acolo logofătul Nicolae Aristarchi povestea în detaliu arestările făcute în București în ziua de 7/19 iunie și atentatul din 8/20 iunie contra vieții lui Vodă Bibescu.

Nu trece o săptămână după aceea și Emin Efendi mă înștiințează că Aristarchi adusese la Poartă un plic adresat

³⁵ Localitate pe Bosfor, aproape de Terapia.

³⁶ Nicolae Aristarchi, agentul domnului Țării Românești la Constantinopol.

³⁷ Consulul englez la București, R. E. Colquhoun, a fost prieten și sprijinitor al revoluționarilor români de la 1848.

³⁸ Ion Eliade Rădulescu.

mie, trimis prin lipcan (curier de cabinet) al Postelniceii³⁹ din București, care trăgând după obicei la cancelaria românească la Fanar⁴⁰, hârtiile ce le conținea căzuseră în mâna lui Aristarchi, din al căror cuprins rezulta că guvernul lui Bibescu încetase și că se aștepta în București sosirea guvernului provizoriu proclamat la Islaz.

Logofătul Aristarchi ceruse lui Rifaat Pașa ca eu să fiu arestat.

Făcând eu cunoscută lui Riza Pașa această împrejurare, a trimis îndată pe secretarul său la Rifaat Pașa de i-a cerut acele hârtii, pe care mi le-a trimis la hotelul unde locuiam, înștiințându-mă că nu aveam să mă tem de nimica.

Chiar în ziua aceea, principele Hangerliu, fiorosul dragoman rusesc, a cerut Porții din partea lui Titoff⁴¹ ocuparea Principatelor cu trupe combinate rusești și turcești, și restabilirea statului quo dinainte de 11/23 iunie 1848.

Consulul general al Rusiei, Kotzebue, împreună cu generalul rus Duhamel, comisarul extraordinar, părăsise Bucureștii, protestând contra celor petrecute. Generalul Gesterswein trecuse Prutul cu diviziunea ce o comanda, ocupase Iași și înainta spre Focșani; dar, în urma notei rusești, convocându-se Marele Consiliu al Porții și rostindu-se contra cererii rusești, s-a emis ideea de a se trimite o comisie care să cerceteze păsurile și dorințele românilor.

Deși încă din luna lui aprilie, de când cu tulburările de la Iași, Poarta trimisese pe Talat Efendi în Principate, dar s-a hotărât să-l înlocuiască printr-o persoană de o mai mare însemnătate, și alegerea ei s-a oprit asupra lui Soleiman Pașa de curând întors de la ambasada din Paris, dându-i de consilier pe Emin Efendi.

În seara când Emin Efendi mi-a anunțat numirea sa, am avut ocazia a face o curioasă cunoștință.

³⁹ Ministerului de Externe.

⁴⁰ Cartier al Constantinopolului, unde se afla și reședința Patriarhului ortodox.

⁴¹ Vladimir de Titoff, ambasadorul Rusiei la Constantinopol.

Emin Efendi îmi zice că, voind să aibă cu dânsul pe cineva care să cunoască limba țării, îi se recomandase un tânăr care pretindea că știe a vorbi românește, și mă ruga să intru în vorbă cu dânsul, ca să-i spun dacă îi poate servi ca dragoman, și ordonă servitorului să-l cheme pe Ahmet Aga. Eu mă adresez către dânsul, zicându-i:

— Excelența sa îmi spune că știi românește; ia zi ca mine: *reteveiu de teiu pe miriște de meu*”.

Tânărul repetă curat ca un român neaoș cuvintele mele.

Atunci îi zic:

— Dumneata, domnule, nu numai că vorbești românește, dar ești român după vorbă ca și după chip.

Tânărul se roși și-mi zice:

— Am trecut și noi prin țară și am avut ocazie a învăța limba de-acolo.

— Vrei să zici, poate, că te-ai oprit mai mulți ani în Sfântul Sava⁴².

După aceste puține vorbe schimbate cu acel tânăr am asigurat pe Emin Efendi că, dacă Ahmet Aga vorbește și turcește tot așa de bine ca românește, va avea un dragoman perfect.

Mulți ani mai în urmă m-am găsit la masă la Necet Bey cu un Ahmet Efendi, funcționar important la Ministerul de Finanțe; acesta era fostul Ahmet Aga de care vorbii. Și iată tragicomica sa istorioară.

Acest musulman, până a nu fi Ahmet Aga, fusese un Petrache, calfă la un cojocar din București. Cum știi, blănăria cea mai fină și mai scumpă care se obișnuia în Serai⁴³ și în casele Regialilor⁴⁴ era lucrată de cojocarii noștri bucureșteni. Stăpânul sau jupânul lui Petrache îl trimisese cu câteva *misade*⁴⁵ *de kakum*, *de singiab*, *de silvie* și de spinări, *pacea*⁴⁶, coade și

⁴² Școala, astăzi Colegiul național Sf. Sava.

⁴³ Palatul sultanilor la Constantinopol.

⁴⁴ Marii demnitari ai Porții otomane. (Turc.).

⁴⁵ Jumătăți de blană. (Grec. mod.).

⁴⁶ Picioare. (Turc.).

profiruri de samur, tot blănărie aleasă, la un corespondent al său din Țarigrad, ca să le vândă, și tânărul Petrache le ducea pe la haremurile și *selamlăcurile*⁴⁷ din Stambul⁴⁸ și Scutari, până s-a îndrăgit cu o *hanumă*⁴⁹ văduvă bogată din Kadikioi⁵⁰, în casa căreia petrecea adesea în liniște și pace zile și nopți, până într-o zi când, voind să iasă, vede casa înconjurată de o mulțime de mahalagii turci bătrâni, între care kadiul⁵¹, imamul⁵² și muftiul⁵³, și hanume bătrâne fără iasmac⁵⁴ care strigau răzbunare pentru profanațiunea religiei. „Unde s-a mai pomenit, strigau cu toții, ghiaur⁵⁵ în casa unei fiice a Islamului luminat!” Tânărul, care cunoștea că după legea mahometană cazul se pedepsea cu pierderea capului, se retrăsese în casă și sta ascuns, fără a îndrăzni să pășască pragul ușii, așteptându-și ceasul morții.

Trecuseră zile multe și casa tot ocolită și ziua și noaptea de fanatici, care pândeau pe creștin ca să-l înhațe; până într-o dimineață hanunia iese furioasă în poartă la uliță, cheamă pe cei mai influenți dintre înconjurători, întrebându-i pentru ce afrontul ce i se făcea? Ei îi răspund furioși că religia cea luminată era nesocotită, insultată, călcată în picioare, și-i cereau pe ghiaur.

La aceste cuvinte ea le răspunde că una din cele mai mari datorii ale unui bun musulman, fie bărbat, fie femeie, era de a lumina pe cei necredincioși, arătându-le religia cea adevărată; că acum tânărul era catehisit și că era gata a îmbrățișa Islamismul.

Tânărul fu chemat îndată dinaintea imamului, căruia îi răspunse prin cuvintele:

⁴⁷ „Haremul” este apartamentul femeii și „selamlâcul” apartamentul bărbatului. (Turc.).

⁴⁸ Partea Constantinopolului în care se află Seraiul.

⁴⁹ Doamnă nobilă. (Turc.).

⁵⁰ Localitate lângă Scutari.

⁵¹ Judecătorul. (Turc.).

⁵² Preotul. (Turc.).

⁵³ Capul bisericii. (Turc.).

⁵⁴ Vălul cu care își acopereau odinioară fața turcoaicele. (Turc.).

⁵⁵ Necredincios. (Pers.).